

DE PRIJS VAN DE *liefde*

EEN VROUW DIE TROUWDE BRACHT TOT 1956 EEN GROOT OFFER. ZE VERLOOR HAAR BAAN, EN HAD NIETS MEER TE ZEGGEN OVER HAAR GELD EN HAAR KINDEREN. ZE BEHIELD ALLEEN DE VRIJHEID OM IN HAAR EENTJE BOODSCHAPPEN TE DOEN.

DOOR ALIES PEGTEL

Streeploos schoon

Vrouwen die trouwen verliezen vaak hun baan en worden geacht zich op het huishouden te concentreren.

NIETS TE VERTELLEN
GEHUWDE VROUWEN
STONDEN GELIJK AAN
ONMONDIGEN OF
GEESTESZIEKEN

Koeien die graasden in Vinexloze weilanden, gezinnen die in de schemering een potje mens-ergerje-niet speelden – er zijn mensen die met weemoed denken aan het verloren Nederland van de jaren vijftig. Maar het oer-Hollandse Boer zoekt vrouw-gevoel brengt niet in herinnering dat gehuwde vrouwen tot 1957 handelingsonbekwaam waren. Voor vrouwen is er geen enkele reden om terug te verlangen naar de jaren vijftig, toen ze juridisch gelijk waren gesteld aan onmondigen of geesteszieken. Ook vroeger bloeide de liefde, maar tot zestig jaar geleden sloot een Nederlandse vrouw met haar huwelijk feitelijk een onderwerpsverdrag. Haar jawoord was meteen haar laatste vrije daad, want hiermee plaatste de bruid zich onder het wettelijke gezag van haar echtgenoot. Dit had vergaande consequenties. Zo kon een gehuwde boerendochter nooit eigenaar zijn van de familieboerderij die haar vader haar naliet. In de wet stond dat de man het hoofd was van de echtvereniging en als enige mocht beschikken over de 'gemeenschap van goederen'. Via huwelijkse voorwaarden kon een vrouw wel het beheer krijgen over persoonlijke eigendommen, maar erover beschikken mocht ze uitsluitend met medewerking van haar echtgenoot. Overigens trouwde in 1957 93 procent van de paren in algemene gemeenschap van goederen. Ook over haar kinderen had een vrouw weinig te zeggen. De vaderlijke macht was doorslaggevend: bij meningsverschillen telde zijn stem. De gedachte achter de 'maritale' macht →

Makkelijk

Door de komst van nieuwe apparatuur kost het huishouden een stuk minder tijd.

van de man, die in 1838 was vastgelegd in het eerste Burgerlijk Wetboek, was dat er nu eenmaal geen twee kapiteins op één schip kunnen zijn. Eenheid van vermogen eiste eenheid van beheer. Ruzies in de echtvereniging werden voorkomen als er een de baas was, en dat was de man, zo stond het in het Evangelie. Om het ideaal van de huwelijkse eenheid te bewaren, diende de vrouw haar echtgenoot te gehoorzamen. Sommige mannen misbruikten hun machtspositie. Zo waren er middenstanders die achter de rug van hun echtgenotes het bedrijf verpatsten om zich vanwege drankschulden of uit passie voor een minnares stilletjes uit de voeten te maken. Een regeling die aansprakelijkheid van de vrouw voor schulden van de man uitsloot, bestond niet.

Soms haalden schrijnende kwesties de krant. De predikant die zijn doodzieke echtgenote verbood om haar familie, met wie hij in onmin leefde, aan haar sterfbed te ontvangen, werd in 1925 door de Rotterdamse rechter in het gelijk gesteld. 'Daar inderdaad onze huwelijkswet zulk een onbeperkte gehoorzaamheid van den vrouw aan den man, als hoofd van het gezin eischt.'

Loon bij man inleveren

Een man kon een 'onwillige' vrouw makkelijk chanteren en dreigen dat hij haar kinderen bij haar weg zou nemen als zij niet deed wat hij verlangde. De enige 'vrijheid' van handelen van een vrouw was dat ze in haar eentje boodschappen mocht doen. Omdat een man druk was met werken, werd hij geacht zijn vrouw toestemming te geven voor huishoudelijke uitgaven. Hiermee waren de rol van de man als kostwinner en die van de vrouw als huisvrouw stilzwijgend in de wet vastgelegd. Een vrouw mocht sinds begin 1900 wel een arbeidscontract tekenen, maar alleen met 'bewilliging' van haar man. Haar loon moest ze bij hem inleveren. Ongehuwde vrouwen – of ze nu werkten of met een man 'hokten' – waren wel handelingsbekwaam. Al moesten zij tot hun dertigste jaar bij belangrijke beslissingen soms hun familie raadplegen. Bijvoorbeeld als ze een huwelijk wilden aangaan. Ruim een eeuw nadat de handelingsonbekwaamheid van gehuwde vrouwen

ALLEEN NAAR DE WINKEL

Getrouwde vrouwen moeten hun man in alle beslissingen kennen, maar ze mogen wel in hun eentje boodschappen doen.

VOLGENS HET EVANGELIE:
ER KUNNEN GEEN
TWEË KAPITEINS OP
ÉÉN SCHIP ZIJN

GEEN WERK MEER

Vanaf 1932 raken vrouwen die trouwen hun baan bij de overheid meteen kwijt.

wettelijk was vastgelegd, werd deze in 1956 opgeheven door het derde kabinet-Drees. Dit ging niet zonder slag of stoot en er was decennialang voor gestreden. Al in 1870 werd de ongelijkwaardige rechtspositie van gehuwde vrouwen aan de kaak gesteld in de feministische brochure *Gelijk recht voor allen!* De schrijfster, die zich verschoot achter een pseudoniem, schreef over 'onderdrukking', 'verguizing' en 'verachting' van de vrouw, en stelde dat haar elementaire mensenrechten werden ontzegd. 'Moet zij ophouden een zelfstandig wezen te zijn zonder vrije wil en macht tot enig handelen?' Dit betoog sloot aan bij de gelijkheidsopvattingen van de Britse liberaal John Stuart Mill, wiens befaamde essay *The Subjection of Women* een jaar eerder in vertaling was uitgekomen. Eind negentiende eeuw riep een liberale voorhoede om meer rechten voor vrouwen, waaronder hervorming van de huwelijkswet. Deze wens verbond

» GROTE WERKBESPARING

Huishoudelijke apparatuur

In de eerste helft van de twintigste eeuw komen stofzuigers, wasmachines, ijskasten en kolenfornuizen – en later gasfornuizen – op de markt. Na de Tweede Wereldoorlog zijn deze apparaten in steeds meer gezinnen aanwezig. Het huishouden wordt daardoor minder een dagtaak.

vrouwen uit alle sociale klassen, omdat de huwelijkswetgeving alle vrouwen ongeacht rang of stand vernederde. Zo bracht het huwelijk van de jonge koningin Wilhelmina met Hendrik in 1901 de wetgevers in verlegenheid. Hoe kon Wilhelmina gehoorzaamheid verschuldigd zijn aan haar man, die constitutioneel als prins-gemaal lager stond? Er kwam een compromis: Hendrik behield zijn maritale macht, maar hij had zich in alles te voegen naar zijn vrouw.

Spaarbankboekje

Veel animo om de huwelijkswetgeving te wijzigen was er niet, al ontstonden er in de praktijk scheurtjes in de almacht van de man. De ideale huisvrouw was spaarzaam, en het was wellicht om deze reden dat vrouwen in de Wet op de Rijkspostspaarbank van 1880 het recht kregen een eigen spaarbankboekje te openen. Er was overigens wel een wetswijziging nodig die het mannen vanaf 1895 verbood om zomaar geld op te nemen van het bankboekje van hun vrouw. Mede in de hoop dat vrouwenkiesrecht de kans zou vergroten om de handelingsonbekwaamheid op te heffen, voerden feministes van de eerste golf een felle kiesrechtstrijd. Na verovering van →

OVERHEID BEZUINIGDE OP AMBTENARESSEN

'EERVOL ONTSLAG'

In 1923 besloot het kabinet-Ruijs de Beerenbrouck – dat onder meer bestond uit christelijke partijen – te bezuinigen op het ambtenarenapparaat. Als eersten werden de gehuwde vrouwen ontslagen. Het jaar daarop werd bij Koninklijk Besluit bepaald dat rijksambtenaressen die trouwden 'eervol ontslag' kregen. Ze konden na een dag weer in dienst treden tegen slechtere arbeidsvoorwaarden en een lager salaris. Vanaf 1932 werden ze meteen ontslagen. Ook andere overheidssectoren als de posten, de gemeenten en het onderwijs kozen voor deze aanpak.

het vrouwenkiesrecht in 1919 lieten ze er geen misverstand over bestaan: nu was het huwelijksrecht aan de beurt. Dankzij de eerste verkiezingen met actief vrouwenkiesrecht kwam in 1922 de juriste Betsy Bakker-Nort in de Kamer voor de Vrijzinnig-Democratische Bond (VDB). Zij sprak in haar maidenspeech over de 'schandalige' huwelijkswetgeving. Minister van Justitie, Theo Heemskerk, liet haar weten wat hij als ARP'er jarenlang zou volhouden: de man was het hoofd van de echtvereniging, dat diende zo te blijven.

Parlementaire weerstand weerhield Bakker-Nort, pupil van Aletta Jacobs, er niet van om buiten de Kamer strijdlustig aanhang te mobiliseren om de handelingsonbekwaamheid op te heffen. In 1926 werd zij presidente van het nieuw opgerichte 'Comitee voor eene gemeenschappelijke actie tot hervorming onzer huwelijkswetgeving', waarbij 22 vrouwenbewegingen zich aansloten.

'Huistryran'

Er waren ook moderne mannen die de onderworpen positie van vrouwen niets vonden. De links-liberale jurist Christiaan van Oven, redacteur van het *Nederlands Juristenblad*, schreef in 1927 dat het huwelijk in zijn aard een eenheid was van twee gelijkwaardigen en pleitte voor gezamenlijke zeggenschap over de gemeenschap van goederen. 'In onzen tijd is dit ook geldende moraal: een man die zichzelf als een heerscher over zijn vrouw en zijn gezin beschouwt, wordt als huistryran veracht, evengoed als een echtgenoot die zich en zijn kinderen door een heerszuchtige gade laat tyranisieren als pantoffelheld wordt geminacht.'

TIJDROVEND

Tot de introductie van de wasmachine zijn vrouwen al gauw een dag per week kwijt met de was.

Vuil wasgoed wordt eerst geschrobd op een wasbord.

MINISTER LOUIS BEEL:
**'DE COMBINATIE
VAN GEZIN EN WERK IS
PSYCHISCH
ONVERANTWOORD'**

Spaarzaam
Vanaf 1895 mogen mannen niet meer zonder haar toestemming de rekening van hun vrouw plunderen.

BEWUST ONGEHUWDE MOEDER

ZO BLEEF ZE ONAFHANKELIJK
**MINA KRUSEMAN
HOKTE LIEVER**

Artiest en schrijver Wilhelmina 'Mina' Kruseman (1839-1922) was een dame van goede stand die vanwege het onderdrukkende huwelijksrecht bijna veertig jaar samenwoonde met haar jongere vriend. Ze werd bewust ongehuwd moeder, en kreeg twee dochters, die jong stierven. 'In Indië leerde ik mijn man kennen, maar ik wou niet wettelijk met hem trouwen. Een vrouw die voor de wet trouwt, verliest haar onafhankelijkheid, haar recht op arbeid, op geld, op eigen leven en op haar kinderen.'

Ondanks de steeds bredere roep om hervorming van het huwelijksrecht kwam het er niet van. Zowel protestanten als katholieken hingen aan het beginsel dat de man het hoofd is van de echtvereniging en verzetten zich in 1930 tegen een wetsherziening. Een nieuw wetsontwerp om de handelingsonbekwaamheid op te heffen, ingediend in 1949, werd uiteindelijk met jaren vertraging en aanpassingen in 1956 aangenomen. Hierbij fungeerde een debat over een andere discriminerende vrouwenregel als breekijzer. PvdA-Kamerlid Corry Tendeloo, een leerlinge van Bakker-Nort, diende in 1955 een motie in voor afschaffing van de regeling dat ambtenaressen de dag na hun huwelijk ontslagen moesten worden. 'Het ligt niet op de weg van de staat de arbeid van de gehuwde vrouw te verbieden,' →

Aan de deur
Voor de aanschaf van veel producten hoeven vrouwen het huis niet uit: de leveranciers komen langs.

COMPROMIS TOT 1970 STOND IN DE WET DAT DE MAN HET HOOFD IS VAN DE ECHTVERENIGING

stelde zij. KVP-minister Louis Beel van Binnenlandse Zaken dacht er anders over en meende dat de combinatie van gezin en werk psychisch en fysiek onverantwoord was. De kwestie stelde de parlementaire verhoudingen op scherp. Uiteindelijk werd de motie-Tendeloo nipt aangenomen met 46 stemmen voor en 44 tegen. Dat naast de twee vrouwen uit de KVP-fractie ook vier mannen voor hadden gestemd, bleek een keerpunt in de stemverhoudingen.

Door een speling van het lot was het de jurist Van Oven die als PvdA-minister van Justitie zijn huwelijksrechtsplannen uit 1927 tot wet kon smeden. Nadat justitieminister Donker in februari 1956 overleed, werd Van Oven zijn vervanger. Binnen enkele weken had hij zijn wetsontwerp klaar. Hij stelde voor dat de man niet langer het hoofd zou zijn van de echtvereniging en de vrouw handelingsbekwaam was, en dat man en vrouw gelijke rechten en plichten hadden ten aanzien van het gemeenschappelijke vermogen.

Het lukte Van Oven zijn wetsvoorstel door de Kamers te loodsen, al moest hij wel een knieval maken voor de confessionelen. Zij stonden erop dat in de wet bleef staan dat de man het hoofd is van de echtvereniging. Dit zinnetje had weliswaar juridisch geen inhoud meer, maar het gaf aan dat een meerderheid van de Kamer de christelijke grondslag van het huwelijk wilde behouden. Het zou tot 1970 duren voor deze zin werd geschrapt. Voor de 2,5 miljoen gehuwde en dus handelingsonbekwame vrouwen kwam de Lex-Van Oven, zoals de wet op afschaffing van handelingsonbekwaamheid wordt genoemd, als een bevrijding toen hij op 1 januari 1957 in werking trad. ■

Alies Pegtel is historicus en journalist.

MEER WETEN

Frappez, frappez toujours! N.S. Corry Tendeloo (1897-1956) en het feminisme in haar tijd (2003), een biografie door Anneke Linders van de feministe Corry Tendeloo.

Vrouwen in de twintigste eeuw. De positie van de vrouw in Nederland en in de Verenigde Staten van Amerika 1929-1969 (1988). Marianne Braun schreef in deze bundel een artikel over de strijd tegen de maritale macht.

'De Lex-Van Oven: 50 jaar opheffing handelingsonbekwaamheid van de gehuwde vrouw' van C. Jansen in het *Nederlands Juristenblad* (nr. 81, juni 2006).

MIGRANTENVROUWEN IN NEDERLAND NOG STEEDS NIET VRIJ

Niet alle vrouwen die in Nederland wonen zijn volledig handelingsbekwaam. Migrantenvrouwen hebben soms te maken met het geldend recht in het thuisland, waardoor hun bewegingsvrijheid toch wordt beperkt. In Saoedi-Arabië zijn vrouwen volledig handelingsonbekwaam en niet bevoegd om beslissingen nemen. Alleen met een handtekening van hun

wali, hun mannelijke voogd, kunnen ze hun paspoort bij de Saoedische ambassade in Den Haag verlengen. In Iran en in Egypte zijn vrouwen gedeeltelijk handelingsonbekwaam: zonder toestemming van hun echtgenoot mogen ze niet reizen. Dat betekent dat deze migrantenvrouwen zelfs als ze ook een Nederlands paspoort hebben in deze landen kunnen worden achtergelaten.

Vrouwen uit Saoedi-Arabië hebben soms ook in Nederland te maken met discriminerende wetgeving in hun land.